

Michał Poniatowski

Doktorat p. mgra Jerzego Antoniego Pielichowskiego

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 59/2, 196-202

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Doktorat p. mgra Jerzego Antoniego Pielichowskiego

W dniu 15 grudnia 2015 roku na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego odbyła się publiczna obrona pracy doktorskiej pt.: „*Schizofrenia jako przyczyna niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa*”, napisanej przez p. mgr. Jerzego Antoniego Pielichowskiego, pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Grzegorza Leszczyńskiego. Recenzentami dysertacji byli: ks. prof. dr hab. Wiesław Wenz z Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu oraz ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Gręźlikowski z Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Przedmiotowa praca doktorska składa się ze Spisu treści (s. 3-5); Wstępu (s. 6-8); Rozdziału I: „Schizofrenia – charakterystyka zaburzenia” (s. 9-52); Rozdziału II: „Zdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa” (s. 53-102); Rozdziału III: „Wpływ schizofrenii na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa” (s. 103-149); Rozdziału IV: „Dowodzenie nieważności zawarcia małżeństwa na podstawie niezdolności konsensualnej wynikającej ze schizofrenii” (s. 150-195); Zakończenia (s. 195-198); Wykazu skrótów (s. 199) a także z Bibliografii (s. 200-219).

Podczas autoprezentacji dysertacji Doktorant przedstawił zasadnicze założenia podjętych badań. Mgr Jerzy Antoni Pielichowski podkreślił na wstępie, że coraz bardziej pogłębiający się we współczesnym świecie kryzys ludzkiej psychiki, w tym przede wszystkim jej sfery emocjonalnej, zmusza do stawiania pytań co do wpływu poszczególnych zaburzeń psychicznych na podejmowane przez człowieka decyzje i działania. Zaburzenia psychiczne, do których zalicza się schizofrenię, stanowią istotny problem dla społeczeństwa, w szczególności zaś dla właściwego funkcjonowania rodziny i małżeństwa. Zaburzenia psychiczne są częstokroć odbierane mylnie, wiąże się z nimi wiele stereotypów oraz błędnych przekonań, co stanowi istotny problem.

Sobór Watykański II w konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* określił małżeństwo jako głęboką wspólnotę życia i miłości

małżeńskiej, ustanowioną i wyposażoną przez Stwórcę, powstająca na mocy przymierza małżeńskiego, czyli nieodwołanej zgody osobowej. Oznacza to, że małżeństwo ustanowione przez Stwórcę powstaje poprzez wzajemnie wyrażoną zgodę małżeńską dwojga osób, które w ten sposób zawiązują ze sobą wspólnotę życia i miłości. Zgoda małżeńska stanowi zatem, obok Bożego autorstwa samej instytucji małżeństwa, jedyną faktyczną przyczynę sprawczą małżeństwa. Jak każdy akt ludzki powinna być ona wyrażona w sposób świadomy, wolny i mieć adekwatny przedmiot. Zgoda małżeńska, której niezbędność do zaistnienia pochodzi z prawa naturalnego, jest zjawiskiem natury psychicznej. Angażuje bowiem w swoje zaistnienie zarówno intelekt, wolę, jak i afektywność człowieka. Opiera się na poznaniu oraz na swobodnym wyborze małżeństwa jako przedmiotu zgody małżeńskiej. Zdolność psychiczna do wyrażenia zgody małżeńskiej oznacza, że dana osoba zdolna jest powziąć decyzję dotyczącą małżeństwa w sposób świadomy i dobrowolny oraz jest zdolna dysponować przedmiotem zgody małżeńskiej, czyli samym małżeństwem.

Doktorant stwierdził także, iż w doktrynie na przestrzeni lat kwestia dotycząca wpływu schizofrenii na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa traktowana była niezbyt często. Stąd, w porównaniu do innych tytułów nieważności, w tym dotyczących właśnie niezdolności konsensualnej kontrahenta, kwestia ta podejmowana była w niewielu artykułach i publikacjach książkowych, z reguły dotyczących zgody małżeńskiej czy prawa małżeńskiego materialnego. Brak w tym względzie jakiegokolwiek opracowania zwartego, którego bezpośrednim przedmiotem byłaby analiza wpływu tego zaburzenia na niezdolność konsensualną kontrahenta do zawarcia małżeństwa oraz która skupiałaby się na orzecznictwie Roty Rzymskiej. Wspomnieć jednak w tym miejscu należy o dwóch ważnych artykułach naukowych autorstwa ks. prof. dr hab. Gintera Dzierżona i ks. prof. dr hab. Grzegorza Leszczyńskiego. Do badań mgr Jerzy Antoni Pielichowski wykorzystał 65 wyroków Roty Rzymskiej.

W przedmiotowej rozprawie Doktorant starał się oprzeć na źródłach zarówno psychiatrycznych, teologicznych, jak i przede wszystkim prawnych, do których w szczególności należy zaliczyć Kodeks Prawa

Kanonicznego Kościoła Łacińskiego, dokumenty papieskie, oraz wspomniane orzecznictwo Roty Rzymskiej, stanowiące podstawowe źródło niniejszego opracowania. Pomocą dla Doktoranta była także literatura kanonistyczna oraz psychiatryczna polska i obcojęzyczna. Biorąc pod uwagę zarówno wskazane źródła, jak i literaturę przedmiotową, zadaniem Doktoranta było ukazanie w możliwie pełnym wymiarze kwestii wpływu schizofrenii na niezdolność konsensualną kontrahenta do zawarcia małżeństwa. W tym celu Doktorant posłużył się metodą dogmatyczno-prawną i analityczno – syntetyczną, co wydaje się słuszne w odniesieniu do sposobu przedstawienia poszczególnych kwestii.

Zdaniem Autora dysertacji sformułowany tytuł rozprawy wskazuje pośrednio na to, że schizofrenia stanowi przyczynę niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego w odniesieniu do wszystkich trzech form tejże niezdolności, określonych generalnie w kan. 1095, nn. 1-3 KPK. Właśnie to stwierdzenie należy uznać za wiodącą tezę opracowania. Natomiast nowatorskość ujęcia tematu może być przedstawiona jako: *Kwalifikacje kanoniczne schizofrenii jako przyczyny niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa*.

W rozdziale pierwszym rozprawy Doktorant przedstawił charakterystykę schizofrenii z punktu widzenia psychiatrii. Zaburzenie, jakim jest schizofrenia, zawdzięcza wiele badaniom i teorii niemieckiego psychiatry Emila Kraepelina, który kilka zaburzeń psychicznych o podobnym przebiegu połączył w jednostkę zwaną *dementia praecox*. Termin schizofrenia stworzył E. Bleuer od greckiego słowa *schizo* (rozszepiam, rozłupuje) oraz *fren* (przepona, serce, umysł, wola). Schizofrenia to zaburzenie tajemnicze, nazywane przez psychiatrów *delficką wyrocznią psychiatrii*, gdyż koncentrują się w niej najważniejsze zagadnienia psychiki ludzkiej.

Określenie schizofrenii obecnie opiera się na dwóch różnych kryteriach diagnostycznych europejskim (ICD-10) i amerykańskim (DSM-IV). W obu tych klasyfikacjach charakterystyczne objawy schizofrenii są niemal identyczne. Zaburzenie schizofreniczne cechuje podstawowe i charakterystyczne zaburzenie myślenia i spozostregania oraz niedostosowany i spłycony afekt. Do najbardziej

charakterystycznych objawów schizofrenii zalicza się: echo myśli, nasyłanie, zabieranie i odsłonięcie myśli; urojenia różnego rodzaju; głosy omamowe; utrwalone omamy z zakresu jakiegoś zmysłu; przerwy lub wstawki w toku myślenia; zachowania katatoniczne, jak pobudzenie, zastyganie, negatywizm, osłupienie; niespójność reakcji emocjonalnych, co zwykle prowadzi do wycofania się i zmniejszenia dostosowania społecznego. Do dzisiaj nie ma zgodności wśród autorów czy schizofrenia jest jedną chorobą czy zbiorem chorób. Pomimo tego można wyodrębnić dwa zasadnicze przyczyny tego zaburzenia: uwarunkowania genetyczne oraz środowisko wychowawcze. Ponadto psychiatria podkreśla rolę takich czynników jak: organiczne uszkodzenie mózgu czy przeżyte w pierwszych miesiącach życia zakażenie wirusowe.

Z badań wynika, że około 1% ogólnej populacji w społeczeństwach cywilizowanych zapada na schizofrenię. W przypadku ludów pierwotnych schizofrenia niemal nie występuje. W etiologii schizofrenii ważną rolę odgrywa dziedziczność i wpływ genów.

Powszechnie rozróżnia się cztery formy schizofrenii: prostą, hebefreniczną, katatoniczną i paranoidalną. Postacie te często się mieszają i przechodzą jedna w drugą. Schizofrenia prosta charakteryzuje się stopniowo narastającym zubożeniem, apatią, obniżeniem nastroju. Chory przestaje się interesować losem swoim i najbliższych. Pozornym przeciwieństwem schizofrenii prostej jest schizofrenia hebefreniczna, w której dominuje nadmiar inicjatywy i ruchliwości. Hebefrenik jest ruchliwy, ma różne pomysły, wszystkich zaczepia, nie uznaje żadnego dystansu. Formę katatoniczną charakteryzują skrajne formy ekspresji ruchowej – zastygnięcie w bezruchu oraz gwałtowne wyładowanie ruchowe w postaci bezcelowych, chaotycznych ruchów. Istotną cechą postaci urojeniowej jest zmiana struktury własnego, jak i otaczającego świata.

Niezwykle istotne dla zrozumienia wpływu schizofrenii na zdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich jest określenie poszczególnych faz schizofrenii. Zdaniem A. Kępińskiego można wyróżnić trzy fazy rozwoju procesu schizofrenicznego: o władnięcia, adaptacji

i degradacji. Jeśli chodzi o nomenklaturę rotalną, wyznacza się trzy etapy: wstępny, kwalifikowany, terminalny.

Cechą pierwszego etapu jest gwałtowne przejście ze świata tzw. normalnego w schizofreniczny. Chory zostaje owładnięty przez nowy sposób widzenia samego siebie i tego, co go otacza. Pojawiają się w jego głowie wizje, ekstazy, koszmary, zmienione proporcje i barwy. Sam też staje się w tym etapie zupełnie kimś innym. W okresie kwalifikowanym burza ucisza się. Chory niejako przyzwyczajają się do tego uwarunkowania, nowego świata i przyzwyczajają się do pustki, zaczyna odczuwać nienawiść do siebie i całego świata, ale w tej zamkniętej wewnętrznej formie. Trzeci etap degradacji charakteryzuje się otępieniem, degradacją narządów wewnętrznych przez długotrwałe przyjmowanie leków i często niestety kończy się śmiercią.

Przez sto lat, które minęły, odkąd pierwszy raz użyto terminu schizofrenia, zmieniło się wiele, choć nie aż tak dużo, jakby się można spodziewać, szczególnie w postrzeganiu chorych.

W 1910 roku w piśmie do premiera Herberta Asquitha Winston Churchill opowiadał się za masową sterylizacją ludzi ze schizofrenią. Churchill ostrzegał, że klasy umysłowo niedorozwinięte i szalone stanowią niebezpieczeństwo, którego nie można lekceważyć.

Rozdział drugi rozprawy ma charakter ogólny i obrazuje zarówno współczesne rozumienie zgody małżeńskiej, jak i jej przedmiotu, określonego w kan. 1057 § 1 KPK. Określenie przedmiotu zgody małżeńskiej, jak i zdefiniowanie aktu zgody małżeńskiej, wydaje się konieczne w celu określenia zdolności psychicznej podmiotu do zawarcia małżeństwa. W tym celu Doktorant odwołał się zarówno do myśli Soboru Watykańskiego II, jak i bogatej literatury w tym zakresie. Te systematyczne rozważania dotyczące przedmiotu zgody małżeńskiej, a zatem małżeństwa w jego teologicznym i prawnym rozumieniu, pozwoliły przedstawić Doktorantowi w dalszej części rozdziału kwestię dotyczącą rozumienia zdolności psychicznej podmiotu do zawarcia małżeństwa.

Zasadniczą część rozdziału trzeciego stanowi analityczno-syntetyczny wykład dotyczący obecnego rozumienia kwestii wpływu schizofrenii na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa

i przede wszystkim orzecznictwa rotalnego. Z racji na postawioną tezę, iż schizofrenia jest przyczyną niezdolności konsensualnej w odniesieniu do wszystkich trzech form niezdolności, o których mowa w kan. 1095, numery 1-3 KPK, został omówiony najpierw wpływ tej psychozy na brak wystarczającego używania rozumu, następnie na poważny brak rozeznania oceniającego, w końcu zaś na niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich.

Ostatni, czwarty rozdział rozprawy poświęcony został w całości kwestii dowodzenia wpływu schizofrenii na niezdolność konsensualną kontrahenta do zawarcia małżeństwa. W rozdziale tym Doktorant starał się ukazać przyjęte w orzecznictwie środki dowodowe, jak i określić ich wartość procesową. Stąd konieczne było określenie opinii biegłego, oświadczenia stron, zeznań świadków rotalnych oraz z wcześniejszego etapu postępowania sądowego. W tym względzie zostały podane przykłady orzeczeń rotalnych, z uwzględnieniem opinii wybitnych biegłych ze świata psychiatrii.

W celu utrzymania przejrzystości opracowania każdy rozdział zawiera zwięzły wstęp i zakończenie.

Na zakończenie autoprezentacji Doktorant stwierdził, iż dysertacja nie zawiera w zasadzie wniosków *de lege ferenda*. Autor dysertacji starał się dokonać w taki sposób wykładni odpowiednich przepisów, by można było je stosować w sposób koherentny bez dokonywania zmian w materiale normatywnym. Statystyki psychiatryczne wskazują na pogłębianie się społecznego problemu, jakim jest występowanie schizofrenii. Obecnie w krajach rozwijających się i rozwiniętych od ¼ do połowy pacjentów szpitali psychiatrycznych są to osoby chore na schizofrenię. Tylko w Polsce zdiagnozowanych chorych jest obecnie 400 tysięcy ludzi ze schizofrenią. W związku z tym zapewne tematyka podjęta w tej rozprawie znajdywać będzie w przyszłości dalsze uściślenia zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie. Zapewne też tematyka ta stanie się przedmiotem kolejnych analiz i dociekań naukowych. Należy jedynie wyrazić nadzieję, że sformułowane wnioski zawarte w dysertacji staną się pomocne w rozumieniu kwestii wpływu, jaki wywiera schizofrenia na niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa.

Recenzenci wskazali tak pozytywne, jak i negatywne aspekty przedmiotowej dysertacji p. mgr. Jerzego Antoniego Pieliuchowskiego a także w końcowych wnioskach recenzji ocenili ją jako odpowiadającą wymogom stawianym przez prawo rozprawie doktorskiej, wnioskując o dalsze postępowanie w publicznej obronie pracy doktorskiej.

Rada Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, uwzględniając wyniki egzaminu doktorskiego, walor naukowy przedłożonej pracy, opinie recenzentów oraz pozytywny wynik obrony, nadała p. mgr. Jerzemu Antoniemu Pieliuchowskiemu stopień naukowy doktora nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego.

Michał Poniatowski
Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

Sprawozdanie z VI Ogólnopolskiego Konkursu Prawa Kanonicznego

Dnia 9 marca 2016 roku odbył się finał VI edycji Ogólnopolskiego Konkursu Prawa Kanonicznego.

Konkurs ten jest inicjatywą studentów Wydziału Prawa Kanonicznego, a Koło Naukowe *Utriusque Iuris* jest współpomysłodawcą i obecnie jedynym organizatorem Konkursu. Konkurs ma na celu pogłębianie wiedzy z zakresu prawa kanonicznego, rozwijanie u studentów umiejętności rozwiązywania problemów prawnych oraz szerzenie świadomości prawnej z zakresu prawa kanonicznego, jak również integrację środowisk akademickich.

Konkurs organizowany jest cyklicznie. Cieszy się on coraz większym zainteresowaniem ośrodków naukowych. W Konkursie biorą udział Uczelnie na których znajduje się Wydział, Instytut lub Katedra Prawa Kanonicznego. Do tej pory Konkursem zainteresowało się sześć Uczelni (Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie oraz Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie).